

İktisadi, Politik ve Mekânsal Dinamikleri Dâhilinde Küreselleşen Terörizm

Globalizing Terrorism within the Economic, Politic, and Regional Dynamics

Necmettin ÇELİK*

Öz

Dramatik bir şekilde artış gösteren ve uluslararası sistemin önemli bir sorunu hâline gelen terörizmin potansiyel dinamiklerinin irdelenmesi oldukça önemlidir. Çalışmada, terörizmin literatürde ön plana çıkan muhtemel iktisadi, politik, psikolojik ve mekânsal dinamiklerinin saptanması amacıyla, 2002-2011 dönemi ve 156 ülke Vaka-Kontrol Metodolojisine dayalı nitel analizin yanı sıra, Rassal Etkiler Panel Modeli üzerinden ekonometrik analiz kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, terörizmin demokratikleşme ve politik istikrarsızlık düzeyi gibi politik dinamiklerinin olduğunu; buna karşın, gelir düzeyi gibi iktisadi dinamiklerle sistematik bir bağ taşımadığını göstermektedir. Ülkelerin demokratikleşme düzeyleri arttıkça ve politik istikrarsızlık boyutları azaldıkça terörün şiddet boyutunun azalmakta olduğu görülmektedir. Ayrıca terör olayları neticesinde yaralanan ve yaşamını yitirenlerin sayısının terörün daha da şiddetlenmesi noktasında ciddi bir psikolojik faktör olduğu ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, güvenlik sorunlarının yaşandığı coğrafyalarda yer alan ülkelerin şiddetli terör olaylarıyla karşılaşma olasılıklarının daha yüksek olduğu; dolayısıyla terörizmin mekânsal boyutlarının da olduğu öne çıkan bulgular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Küresel Terörizm Endeksi, Polity IV, Politik İstikrarsızlık.

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, e-posta: necmettinnecelik@gmail.com.

Abstract

The determining potential dynamics of terrorism, which have increased dramatically and became a vital problem in international system, must be investigated. In order to determine the potential economic, political, psychological and regional dynamics which stand out in the literature on terrorism, the study has used an econometric analysis by using Random Effects Panel Model, as well as qualitative analysis which depends on the period of 2002-2011 and 156 countries Case-Control Methodology. The findings show that terrorism has political dynamics such as levels of democratization and political instability but that it has not any systematic relationship with economic dynamics such as income level. As countries' democratization level increases and political instability level decreases, the violence of terrorism decreases. Also, the number of casualties caused by terrorist acts and responses is a vital psychological factor increasing impact of the terrorism. On the other hand, countries within the regions in which there are problems of security have higher terrorism risk probability and, therefore, terrorism has also regional dynamics.

Keywords: *Terrorism, Global Terrorism Index, Polity IV, Political Instability.*

164

Security
Strategies

Year: 12

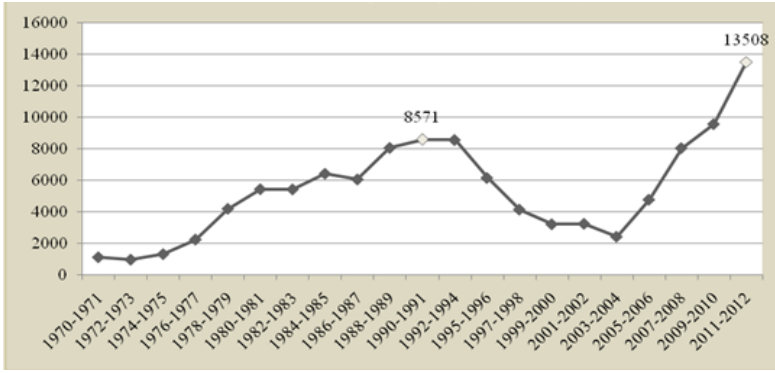
Issue: 23

1. Giriş

Küresel boyutta dramatik bir şekilde artış gösteren terör olayları uluslararası sistemin güvenliğini her geçen gün daha çok tehdit etmektedir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte tek kutuplu bir yapının hâkim olduğu 1990'lı yıllarda, uluslararası sistemin terörist faaliyetler açısından göreceli olarak daha istikrarlı olduğu; fakat özellikle 2001 sonrası dönemde, terörün dramatik bir şekilde artış gösterdiği Grafik 1'de¹ net bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte, yalnızca 2012 yılında dünya genelinde gerçekleşen 13.508 terörist saldırının son 10 yılda gerçekleşen olayların %25'inin üzerinde olması ve terörün

¹ Küresel Terörizm Veritabanı (GTD), Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2014.

şiddet boyutunun küresel bir nitelik kazanması, ilerleyen süreçte uluslararası sistemin daha güvensiz bir ortama dönüşeceğini göstermektedir. Bu durum, mekân ve zaman boyutundan sıyrılarak tüm ülkelerin sorunu hâline gelen terörizmle topyekûn mücadele edilmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple, terörizmi tetikleyen ya da şiddetlenmesi noktasında elverişli zemin oluşturan muhtemel dinamiklerin saptanması gerekmektedir.

Grafik 1: Terör Olayları Sayısı (1970-2012)

Terörün yıkıcı boyutlara ulaştığı bölgelerde yoksulluk, demokratik olmayan uygulamalar ve politik istikrarsızlık gibi iktisadi ve siyasi sorunların da ön planda olması, terörizmin iktisadi ve politik dinamikleri olabileceğini gündeme getirmektedir. Ancak terörün dehşet verici boyutlara ulaştığı örnekler belirgin karakteristik özellikler sergileseler de, aynı iktisadi ve politik koşulların terör olaylarıyla karşı karşıya olan tüm ülkeler için geçerli olmaması terörist faaliyetlerin tek düze indirgenemeyeceğinin de sinyallerini vermektedir. Başka bir ifadeyle, uluslararası sistemin önemli bir sorunu olan terörizmin iktisadi ve politik dinamiklere sahip olup olmadığı tartışmalıdır. Nitekim ampirik

literatürdeki zıt bulguların varlığı da bu durumu desteklemektedir. Örneğin, Boswell ve Dixon², Alesina ve Perotti,³ Walsh ve Piazza,⁴ Piazza⁵ gibi çalışmalar terörist saldırılar ile iktisadi dinamikler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptarken; Abadie,⁶ Piazza,⁷ Cederman vd.,⁸ Richardson,⁹ Dreher ve Fischer¹⁰ gibi çalışmalar, terörizmin iktisadi dinamikleri bünyesinde barındırdığına dair istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir bulguya rastlayamamıştır. Bununla birlikte; Li,¹¹ Walsh ve Piazza,¹² Dreher ve Fischer,¹³ Sunde ve Cervellati¹⁴ gibi çalışmalar demokratikleşme süreci ile terörizm arasında ters yönlü ilişkinin varlığına yönelik bulgular tespit etmiş de; Walter,¹⁵ Cederman

² Terry Boswell and J. William Dixon, “Dependency and Rebellion: A Cross-National Analysis”, *American Sociological Review*, 1990, Vol: 55, 540 - 559, p. 551.

³ Alberto Alesina and Roberto Perotti, “Income Distribution, Political Instability and Investment”, *European Economic Review*, 1996, Vol: 40, 1203 - 1228, p. 1216.

⁴ James I. Walsh and James A. Piazza, “Why Respecting Physical Integrity Rights Reduces Terrorism”, *Comparative Political Studies*, 2010, Vol: 43, 551 - 577, p. 570.

⁵ James A. Piazza, “Poverty, Minority Economic Discrimination, and Domestic Terrorism”, *Journal of Peace Research*, 2011, Vol: 48, 339 - 353, p. 348.

⁶ Alberto Abadie, “Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism”, *American Economic Review*, 2005, Vol: 96, 50 - 56, p. 50.

⁷ James A. Piazza, “Rooted in Poverty?: Terrorism, Poor Economic Development, and Social Cleavages”, *Terrorism and Political Violence*, 2006, Vol: 18, 159 - 177, p. 170.

⁸ Lars-Erik Cederman et. al., “Democratization and Civil War: Empirical Evidence”, *Journal of Conflict Resolution*, 2010, Vol: 47, 377 - 394, p. 386.

⁹ Clare Richardson, “Relative Deprivation Theory in Terrorism: A Study of Higher Education and Unemployment as Predictors of Terrorism”, *Politics Department New York University*, 2011, 1-36, p. 34.

¹⁰ Axel Dreher and Justina A. V. Fischer, “Does Government Decentralization Reduce Domestic Terror? An Empirical Test”, *Economics Letters*, Vol: 111, 223 - 225, p.225.

¹¹ Quan Li, “Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents?”, *Journal of Conflict Resolution*, 2005, Vol: 49, 278 - 297, p. 287.

¹² James I. Walsh and James A. Piazza, a.g.m., p. 564.

¹³ Axel Dreher and Justina A. V. Fischer, a.g.m., p. 225.

¹⁴ Uwe Sunde and Matteo Cervellati, “Democratizing for Peace? The Effect of Democratization on Civil Conflicts”, *Oxford Economic Papers*, 2013, Vol: 66, 1 - 24, p. 10.

¹⁵ Barbara F. Walter, “Does Conflict Beget Conflict? Explaining Recurring Civil War”, *Journal of Peace Research*, 2004, Vol: 41, 371-388, p. 384.

vd.,¹⁶ Fjelde,¹⁷ Richardson¹⁸ gibi çalışmalar bu ilişkiyi destekleyici bulgular saptayamamıştır. Tüm bunlardan daha da dikkat çekici olansa; Boswell ve Dixon,¹⁹ Abadie²⁰ gibi çalışmaların demokratikleşme düzeyi gibi politik dinamikler ile iç çatışma unsurları arasında “ters U” şeklinde doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğuna dair bulgular elde etmiş olmasıdır. Tüm bu farklı bulgular terörün ne derece karmaşık bir unsur olduğunu ve tek düze açıklanmasının pek de mümkün olmadığını göstermektedir.

Terörist faaliyetlerin iktisadi ve politik dinamiklerini inceleyen ampirik çalışmaların zıt bulgularının dikkat çekici düzeyde olması, terörizmin muhtemel dinamiklerinin saptanmasını gerektirmiştir. Bu doğrultuda çalışmada, kısmen ampirik literatürde ön plana çıkan, kısmense özgün iktisadi, siyasi, psikolojik ve mekânsal dinamikler ile terörün şiddet boyutu arasındaki nedensellik ilişkisinin analiz edilmesi; başka bir ifadeyle, terörizmin muhtemel dinamiklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu dinamikler gelir düzeyi, nüfus büyüklüğü, demokratikleşme düzeyi, politik istikrarsızlık, terör olayları ve bunlara yönelik karşılıklar neticesinde yaralanan ve hayatını kaybedenlerin sayısı, ülkelerin buldukları coğrafya ve sağladıkları petrol arzıdır. 2002-2011 dönemi ve 156 ülke kapsamında Rassal Etkiler Panel Modeli'nin tahminlendiği çalışmanın örneklem ve izlenen metodoloji bakımından literatürdeki diğer çalışmalardan farklı olduğu söylenebilir.

2. Terörizmin Muhtemel Dinamikleri

Terörist faaliyetleri tetikleyen ya da şiddetlenmesi noktasında elverişli zemin oluşturan muhtemel dinamiklerin saptanmasına yönelik ampirik literatürde; gelir düzeyi, insani kalkınma düzeyi ve gelir dağılımı adaletsizliği gibi iktisadi faktörler; demokratikleşme düzeyi, yönetim biçimi, politik statü ve politik istikrarsızlık gibi siyasi faktörler

¹⁶ Lars-Erik Cederman et. al., a.g.m., p.386.

¹⁷ Hanne Fjelde, “Generals, Dictators, and Kings: Authoritarian Regimes and Civil Conflict, 1973-2004”, *Conflict Management and Peace Science*, 2010, Vol: 27, 195 - 218, p. 208.

¹⁸ Clare Richardson, a.g.m., p. 34.

¹⁹ Terry Boswell and J. William Dixon, a.g.m., p. 552.

²⁰ Alberto Abadie, a.g.m., p. 56.

ve coğrafya gibi mekânsal faktörler ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, ülkelerin nüfus dinamikleri ile terörün insani ve maddi maliyetleri gibi unsurlar da kontrol değişkenler olarak irdelenmektedir.

Bu inceleme alanında geniş bir uluslararası literatür olmasına karşın; bu çalışmaların birbirine zıt bulguları da dikkat çekici düzeydedir. Örneğin, Krieger ve Meierrieks,²¹ 1980-2003 dönemi ve 15 Batı Avrupa ülkesini dikkate alarak oluşturdukları çalışmalarında işsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği gibi iktisadi sorunların çözümüne yönelik devreye sokulan refah politikalarının terörist saldırılar üzerinde azaltıcı etkilerinin olduğuna yönelik bulgulara ulaşmıştır. Muller ve Seligson²² ise, 1973-1977 dönemi ve çeşitli ülke örneklemi dâhilinde kurguladıkları çalışmalarında baskıcı rejim türü ve gelir dağılımı adaletsizliği gibi politik ve iktisadi faktörlerin iç çatışmalar neticesinde yaşamını yitirenler üzerinden tasnif ettikleri politik şiddet unsuru üzerinde arttırıcı etkilerinin olduğunu saptamıştır. Benzer bir şekilde, Boswell ve Dixon,²³ 1973-1977 dönemi ve 63 ülkeyi dikkate alarak kurguladıkları çalışmalarında gelir dağılımı adaletsizliğinin şiddete dayalı ayaklanmalar üzerinde arttırıcı; gelir düzeyindeki artışların ise azaltıcı etkilerinin olduğunu saptamışlardır. Bununla birlikte, karesel formda modele dâhil ettikleri siyasi rejim baskısı ile şiddete dayalı ayaklanmalar arasında “ters U” şeklinde bir ilişkinin varlığını tespit etmişlerdir.

Siyasal hak ve özgürlükler ile terörizmin şiddet boyutu arasında “ters U” şeklinde bir ilişkinin varlığını tespit eden çalışmalardan bir diğesinde, Abadie,²⁴ 2003-2004 dönemi ve 186 ülkenin Küresel Terörizm Endeksi değerlerini dikkate almıştır ve gelir dağılımı adaletsizliği, gelir düzeyi, insani kalkınma endeksi gibi iktisadi faktörler

²¹ Tim Krieger and Daniel Meierrieks, “Terrorism in the Worlds of Welfare Capitalism”, *The Journal of Conflict Resolution*, 2010, Vol:54, 902 - 939, p. 917.

²² Edward N. Muller and Mitchell A. Seligson, “Inequality and Insurgency”, *The American Political Science Review*, 1987, Vol: 81, 425 - 452, p. 437.

²³ Terry Boswell and J. William Dixon, a.g.m., p. 551.

²⁴ Alberto Abadie, a.g.m., p. 56.

ile terörizmin şiddet boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir bulguya rastlayamamıştır. Benzer şekilde, Piazza,²⁵ 1986-2002 dönemi ve 96 ülkeyi dikkate alarak oluşturduğu çalışmada işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği ve yoksulluk gibi iktisadi değişkenler ile terörist saldırı sayıları ve terör saldırıları neticesinde verilen zayıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir bulgu saptayamamıştır. Boylan²⁶ ise, 2005-2007 dönemi ve 195 ülkeyi incelediği çalışmada iktisadi gelişmişlik düzeyi ve politik haklar ile terör olayları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir sistematik bağın olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Richardson²⁷ ise, 1980-2008 dönemi ve 56 ülke kapsamında oluşturduğu çalışmada, iktisadi bir sorun olan işsizlik olgusunun terör saldırıları üzerinde arttırıcı etkilerini saptamış; ancak gelir düzeyi, politik haklar ve sivil özgürlüklerin terör saldırıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisine ulaşamamıştır. Dreher ve Fischer²⁸ ise, 1998-2004 dönemi ve 110 ülkeyi dikkate alarak oluşturdukları çalışmalarında gelir düzeyi ile terör saldırıları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir ilişki saptayamazken, politik özgürlüklerin terör saldırıları üzerinde azaltıcı etkilerinin olduğuna yönelik bulgulara ulaşmıştır.

Ampirik literatürdeki kimi çalışmalarına terör saldırılarını ulusal, uluslararası, etnik veya parçalanmaya yönelik saldırılar ekseninde tasnif ederek analiz ettiği görülmektedir. Nitekim terör saldırılarını niteliklerine göre ayrıştıran bu çalışmaların bulguları terörün iktisadi ve politik dinamiklerine yönelik zıt bulguların nedenlerine ışık tutacak niteliktedir. Örneğin Li,²⁹ 1975-1997 dönemi ve 119 ülkeyi incelediği çalışmada gelir dağılımı adaletsizliği ile

²⁵ James A. Piazza, 2006, a.g.m., p. 169.

²⁶ Brandon M. Boylan, "Economic Development, Religion, and the Conditions for Domestic Terrorism", *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, 2010, Vol: 2, 28 - 44, p. 36.

²⁷ Clare Richardson, a.g.m., p. 34.

²⁸ Axel Dreher and Justina A. V. Fischer, a.g.m., p. 225.

²⁹ Quan Li, a.g.m., p. 288.

uluslararası nitelikteki terör olayları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etki saptayamamakla birlikte; gelir düzeyi, demokratik katılım ve siyasi rejim dayanıklılığı gibi iktisadi ve politik dinamiklerin terör olayları üzerinde azaltıcı etkilerinin olduğunu saptamıştır. Derin-Güre,³⁰ 1972-2006 dönemi ve 138 ülkeyi dikkate alarak oluşturdukları çalışmalarında gelir düzeyinin ulusal nitelikteki terör saldırıları üzerinde herhangi bir rolü olmadığını tespit etmiştir. Öte yandan, ayrılıkçı mahiyetteki terör saldırılarını baz alarak tahminlediği alternatif model neticesinde gelir dağılımı adaletsizliğinin terör saldırıları üzerinde arttırıcı etkilerinin olduğunu; başka bir ifadeyle, uluslararası nitelikteki terör saldırılarından ziyade; ayrılıkçı mahiyetteki terör saldırılarının iktisadi dinamikler taşıdığını saptamıştır.

Piazza ve Walsh³¹ ise, 1998-2004 dönemi ve farklı ülke gruplarını dikkate aldıkları çalışmalarında gelir düzeyinin ulusal nitelikteki terör saldırılarından ziyade uluslararası nitelikteki terör saldırıları üzerinde arttırıcı etkilerine yönelik bulgulara ulaşmıştır. Ayrıca, rejimsel dayanıklılık ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi politik dinamikler ile terör saldırıları arasında istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir bulguya ulaşamamışlardır. Ancak hükümetlerin insan haklarına yönelik saygı düzeylerinin gerek ulusal, gerekse de uluslararası terör saldırıları üzerinde azaltıcı etkileri olduğunu saptamışlardır. Öte yandan, Sunde ve Cervellati,³² 1963-2003 dönemi ve 165 ülkeyi dikkate aldıkları çalışmalarında demokratikleşme sürecinin hükümetlere yönelik patlak veren çatışmalar üzerinde azaltıcı olduğu, ancak toprak parçasına yönelik ayrılıkçı mahiyetteki çatışmalar üzerinde herhangi bir etki yaratmadığı yönünde bulgulara ulaşmıştır. Çalışmanın devamında, kesitler arasında mekânsal bağımlılık olasılığının varlığını sınınamışlar ve kümelenme niteliği taşıyan pozitif yönlü mekân etkisinin varlığını Mekânsal Gecikmeli Regresyon Modeli üzerinden tespit etmişlerdir.

³⁰ Pınar Derin-Güre, "Seperatist Terrorism and The Economic Conditions in Southeastern Turkey", *Defence and Peace Economics*, 2011, Vol: 22, No:4, 393 - 407, p. 401.

³¹ James I. Walsh and James A. Piazza, a.g.m., p. 565.

³² Uwe Sunde and Matteo Cervellati, a.g.m., p. 10.

Ampirik literatürde yer alan bu gibi çalışmalar terörizm unsurunun daha ziyade demokratikleşme düzeyi, politik istikrarsızlık, yönetim biçimi, temel hak ve özgürlükler gibi politik dinamiklerinin olduğuna yönelik bulgulara belirgin bir şekilde işaret etmektedir. Ancak benzer bir değerlendirmenin gelir düzeyi, gelir dağılımı adaletsizliği ve işsizlik gibi iktisadi dinamikler için yapılması pek mümkün görülmemektedir, çünkü terör olaylarının bu tür iktisadi dinamiklerinin olduğunu saptayan çalışmalar kadar herhangi bir sistematik ilişki saptayamayan çalışmaların sayısı da oldukça yüksektir.

2.1. Terörizmin Politik Dinamikleri

Terörizmin muhtemel politik dinamikleri arasında politik istikrarsızlık, temel hak ve özgürlükler ile ülkelerin rejim türleri; başka bir ifadeyle, demokratikleşme düzeyleri gibi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir.

Uluslararası politikada demokratikleşmenin barış getireceğine yönelik yaygın bir görüş söz konusudur.³³ “Demokratik Barış” temelinde şekillenen bu görüş, genel itibarıyla demokratik değerlere sahip ülkelerin birbirleriyle olan sorunlarını barışçıl ve diplomatik yollarla çözme eğiliminde olmalarına dayanmaktadır. Demokratik kültürün gelişmiş olduğu ülkelerin böylesi bir devlet politikası sergileyeceğine yönelik beklentilerse; yasal ve kurumsal kısıtlamalar, yeniden seçilebilme kaygısı ve çatışma temelli politikaların taşıdığı yüksek maliyetler gibi eksenler etrafında şekillenmektedir denilebilir. Vatandaşlarının çıkarlarını ve güvenliklerini ön planda tutan denetleyici mahiyetteki kurumlar ile bunların dayanağı olan anayasal normlar, demokratik rejimlerdeki devlet yöneticilerinin şiddet unsurunu bir tür politika aracı olarak kullanmalarına engel olmaktadır. Başka bir ifadeyle, demokratik ülkelerdeki devlet yöneticilerinin faaliyetleri birtakım yasal düzenlemelerle kısıt altına alınmaktadır. Bununla birlikte, halk adına yönetime gelen politika yapıcılarının yeniden seçilebilme kaygısı ve savaş gibi bir politika aracının taşıdığı insani ve mali nitelikli maliyetler,

³³ Uwe Sunde and Matteo Cervellati, a.g.m., p. 1.

demokratik yönetimlerin şiddet yanlısı politikalardan ziyade diplomatik ve barışçıl yollara başvurma eğiliminde olmalarının temel dinamiğini oluşturmaktadır. Daha ziyade devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin temel alındığı ve demokratik değerlerin barış ortamına katkı sağlayacağı yönündeki bu gibi teorik görüşlerin terör vb. şiddet unsurları temelinde de geçerli olacağı düşünülebilir. Nasıl ki demokratik kurumların varlığı, yeniden seçilebilme kaygısı ve yasal kısıtlamalar politika yapıcılarının savaş gibi şiddet içeren politika araçlarını ivedilikle devreye sokabilmesinin önüne geçebiliyorsa; benzer kriterlerin iç şiddet olayları noktasında da geçerli olabileceği söylenilebilir. Nitekim çeşitli çalışmalar “demokratik barış” düşüncesiyle paralel bir şekilde, demokratik devletlerin iç çatışmalara daha az sıklıkla maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır.³⁴ Bu açıdan bakılacak olursa, demokratikleşme süreci içerisinde barışçıl ve sağduyulu yolların tercih edilmesi, şiddet olaylarının frenlenmesinde önemli bir etki yaratabilecektir. Öte yandan; muhalif görüşler, demokratik sistem içerisinde çoğunluk oyları ya da uzlaşmaya dayalı bir şekilde çözüme kavuşturulabilecektir,³⁵ çünkü politik özgürlüğün sağlandığı, siyasi yönetime katılım önündeki engellerin kaldırıldığı demokrasilerde, hak ve taleplerin illegal yollara başvurarak aranması bir anlamda yüksek fırsat maliyeti yaratacaktır.

172

Security
Strategies

Year: 12

Issue: 23

³⁴ Havard Hegre, “Democracy and Armed Conflict”, *Journal of Peace Research*, 2014, Vol:51, 1 - 14, p. 1.

³⁵ Havard Hegre, a.g.m., p. 4

Tablo 1. Terörden En Çok Etkilenen Ülkeler ve Politik Dinamikleri (2011)

Ülke	Rejim Türü ^a	Özgürlük Statüsü ^b
Irak	Otoriter	Özgür Değil [NF]
Pakistan	Kısmi Demokrasi	Kısmen Özgür [PF]
Afganistan	-66	Özgür Değil [NF]
Hindistan	Tam Demokrasi	Özgür [F]
Yemen	Otoriter	Özgür Değil [NF]
Somali	-66	Özgür Değil [NF]
Nijerya	Kısmi Demokrasi	Kısmen Özgür [NF]
Tayland	Kısmi Demokrasi	Kısmen Özgür [PF]
Rusya	Kısmi Demokrasi	Kısmen Özgür [PF]
Filipinler	Tam Demokrasi	Kısmen Özgür [PF]
Sudan	Otoriter	Özgür Değil [PF]
Kongo (DRC)	Kısmi Demokrasi	Özgür Değil [PF]
Kolombiya	Kısmi Demokrasi	Kısmen Özgür [PF]

^a Otoriter : “polityIV” değerleri, -10 - 0 arasındaki ülkeler
Kısmi Demokrasi : “polityIV” değerleri, 1 - 7 arasındaki ülkeler
Tam Demokrasi : “polityIV” değerleri, 8 - 10 arasındaki ülkeler
-66 : Yabancı Kesinti Olgusu
^b Ülkelerin “FreedomHouse” veritabanındaki karşılıkları
[NF] : Özgür Değil, [PF] : Kısmen Özgür, [F] : Özgür

Nitekim ülkelerin 2011 yılına ilişkin politik statülerini gösteren Tablo 1’e³⁶ göre, terörden ileri düzeyde etkilenen ülkelerin, Hindistan haricinde, otoriter ya da kısmi demokrasi ve kısmen özgür statüsünde olması demokratik değerlerin taşıdığı önemi sergilemektedir. Bu durum, terörizmin politik dinamikleri olduğuna yönelik bir izlenim yaratmaktadır.

Ancak terörün şiddet boyutunun yüksek olduğu ülkeler benzer karakteristik özellikler sergilese de, tüm ülkeler dikkate alındığında,

³⁶ “Freedom House”, “PolityIV” ve “Vision of Humanity” veritabanlarından derlenmiştir (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2014).

terörün politik dinamiklerine yönelik genelleme yapmak güçleşmektedir. Küresel Terörizm Veritabanı'nda kayıtlı 156 ülkenin 2011 yılına ilişkin politik özgürlük statüleri³⁷ ile şiddetli terör olayları arasındaki ilişkiyi yansıtan Vaka-Kontrol Araştırması'nın³⁸ bulguları terörün hissedilir düzeyde olduğu³⁹ 32 ülkeden yalnızca altısının özgür statüsünde ve diğer 26 ülkenin ya özgür değil ya da kısmen özgür statüsünde olduğunu göstermektedir. Bu durum özgürlük, insan haklarına saygı ve demokratik değerlerin hayata geçirilmesi ile terörist eylemlerin varlığı arasındaki ters yönlü ilişkinin varlığını belirginleştirmektedir.

**Tablo 2. Vaka-Kontrol Araştırması⁴⁰
(Politik Dinamikler) (2011)**

	<i>VAKA</i> (<i>GTI</i> ≥ 4,00)	<i>KONTROL</i> (<i>GTI</i> < 4,00)	<i>Toplam</i> <i>Ülke Sayısı</i>
<i>Etken Var (NF; PF)</i>	26 ülke	83 ülke	109
<i>Etken Yok (F)</i>	6 ülke	41 ülke	47
<i>Toplam Ülke Sayısı</i>	32	124	156

NF : Özgür Değil

PF : Kısmen Özgür

F : Özgür

GTI : Global Terrorism Index

174

Security
Strategies

Year: 12

Issue: 23

³⁷ Freedom House Veritabanı'nda ülkelerin politik statüleri aldıkları endeks değerlerine göre, Özgür Değil (NF), Kısmen Özgür (PF) ve Özgür (F) olarak tasnif edilmektedir. Çalışmada, Vaka-Kontrol çalışmasıyla tutarlı olması amacıyla Özgür Değil ve Kısmen Özgür statüsündeki ülkeler etken faktörü taşıyanlar; Özgür statüsündeki ülkeler ise etken faktörü taşımayanlar olarak iki alt eksende tasnif edilmiştir.

³⁸ Genel olarak epidemiyoloji bilim dalında ve sosyal bilimlerde kullanılan Vaka-Kontrol Araştırması, sonuçtan hareket edilerek nedenin bulunmaya çalışıldığı analitik bir araştırma yöntemidir.

³⁹ Küresel Terörizm Endeksi (GTI) değerleri 0-10 arasında değişen değerler olarak çeşitli ölçütler dâhilinde terörizmin şiddet boyutunu yansıtmaktadır. 8,00 ve üzeri GTI değerleri terörün şiddet boyutunun hat safhada olduğunu; 4,00 ve üzeri GTI değerleriyse terörün şiddet boyutunun hissedilir olduğunu göstermektedir.

⁴⁰ "Freedom House" ve "Vision of Humanity" veritabanlarından derlenmiştir (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2014).

Fakat özgür statüsünde olmayan 190 ülkeden 83 ülkenin terör deneyimine sahip olmaması ya da bu ülkelerde terörün şiddetinin yüksek düzeylerde olmaması terörizmin politik dinamikleri noktasında bir genellemeye gidilmesini güçleştirmektedir. Nitekim özgür statüsünde olmayıp terörün yüksek düzeyde hissedildiği ülkelerle özgür statüsünde olup terörün yaşanmadığı ya da şiddetinin düşük düzeylerde olduğu ülkelerin toplam içindeki oranı yaklaşık %43'tür. Zıt örneklerin payının göz ardı edilemeyecek boyutlarda olması terörün politik dinamikleri olduğuna yönelik niteliksel bir genellemeye gidilmesini güçleştirmektedir.

Öte yandan; demokratikleşme düzeyi ile şiddet olayları arasında ters yönlü ilişkinin olabileceği fikri, rasyonel dinamikleri bünyesinde barındırmaktadır. Fakat terör vb. şiddet olaylarının temelindeki amaç bu rasyonalitenin geçerliliğini etkileyecektir. Örneğin, demokratik hakların kazanımı, fırsat eşitsizliği ve dışlayıcılık yaratan politikalara karşı konulması ekseninde ortaya çıkan şiddet olaylarının demokratikleşmeye dayalı kamusal politikalarla azalma eğilimi göstermesi muhtemeldir. Fakat şiddet olayları belli bir toprak parçasının ele geçirilmesi adına yapılıyorsa, bu durum ya dilsel-etnik bölünmeden ya da ayrılıkçı baskılardan kaynaklanmaktadır ve böylesi bir durumda sözkonusu gerginliğin kamu politikaları aracılığıyla düşürülmesi pek mümkün olmayacaktır.⁴¹ Bu sebeple, demokratikleşme süreçlerinin ya da demokratik rejimlerin terör vb. şiddet olayları üzerindeki etkilerine yönelik niteliksel bir genellemede bulunulması yanlıya düşmemize sebep olabilecektir. Nitekim terör örgütlerinin temel hak ve özgürlükler ile demokratik norm ve değerleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri, dolayısıyla demokratik değerlerin ön planda olduğu ülkelerde eylem yapabilme kabiliyetlerinin daha yüksek olmasına bağlı olarak terörün şiddet boyutunun da yüksek olabileceği ihtimaller arasındadır. Çünkü demokratik toplumun geniş çaplı özgürlükleri terör örgütlerinin propaganda, örgüte eleman sağlama, örgütlenme gibi faaliyetleri ile operasyonlarını sürdürmelerini

⁴¹ Uwe Sunde and Matteo Cervellati, a.g.m., p. 777.

kolaylaştırmaktadır.⁴² Bu durum, demokratik değerlerin terörist faaliyetlerin artması noktasında uygun koşulları sağlayabileceğine yönelik görüşlerin göz ardı edilmemesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Son olarak, bir ülkede demokratik değerlerin benimsenmesinin yanı sıra, bu değerlerin kurumsal düzeyde içselleştirilmesi; başka bir ifadeyle politik istikrar olgusu da terörizmin şiddet düzeyi üzerinde belirleyici bir faktör olarak değerlendirilebilir, çünkü terör unsurları politik istikrarsızlıklar altında daha kolay ortaya çıkabilmektedir.⁴³ Bu durum, politik istikrarsızlığın ön planda olduğu ülkelerde, terör örgütlerinin hareket ve eylem yapabilme kabiliyetlerinin, buna bağlı olarak da terörün şiddet düzeyinin de daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla, demokratikleşme düzeyinin yanı sıra, politik istikrarsızlık olgusu da terörizmin muhtemel politik dinamikleri arasında düşünülebilir.

2.2. Terörizmin İktisadi Dinamikleri

Terörizmin muhtemel iktisadi dinamikleri arasında gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımı adaletsizliği ve işsizlik gibi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir.

Her ne kadar politika yapıcılar arasında yoksulluğun terörizme sebep olduğuna ilişkin popüler bir tez söz konusu olsa da, sosyo-iktisadi unsurlarla terörizm arasındaki ilişkiye yönelik literatürdeki ampirik verilerin yetersiz olduğu görülmektedir.⁴⁴ Gerek teorik, gerekse de ampirik yönden göreceli olarak yetersiz kalan terörizm ve sosyo-iktisadi dinamikleri hususunun daha ziyade rasyonalite varsayımına dayalı Fırsat Maliyeti Teorisi dâhilinde analiz edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, iş bulma imkânı ve buna bağlı olarak da gelir düzeyi artan bireylerin toplumsallaşabilmeleri sonucunda gerek şiddete dayalı

⁴² Paul Wilkinson, *Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response*, Third Edition, Routledge, New York, 2011, p. 22.

⁴³ Nauro F. Campos and Martin Gassebner, "International Terrorism, Political Insatibility and Escalation Effect", *IZA Discussion Paper Series*, No: 4061, 1 - 40, p. 10.

⁴⁴ James A. Piazza, 2011, a.g.m., p. 339.

terör gibi siyasi dinamikleri olan suçlara, gerekse de hırsızlık ve gasp gibi mülkiyete dayalı suçlara karışma eğilimlerinin fırsat maliyetinin artacağı; buna bağlı olarak da rasyonel davranışlara sahip olan bireylerin bu eğilimlerinin azalacağı öngörülmektedir. Diğer bir açıdan, terörizm sosyo-iktisadi hoşnutsuzluğun ve çaresizliğin bir ifadesi olarak görülmekte ve düşük sosyal ve iktisadi gelişmişlik düzeyinin politik şiddeti ve istikrarsızlığı teşvik ettiği vurgusu ön plana çıkmaktadır.⁴⁵

Bu açıdan bakıldığında, düşük eğitim düzeyi ve yoksulluk gibi unsurların ön planda olduğu özellikle geri kalmış ülkelerde, terör örgütlerinin kolayca taraftar toplayabilmelerine bağlı olarak terörün şiddet düzeyinin daha yüksek olacağı öngörülebilir. Nitekim 2011 yılında terörün şiddet boyutunun en yüksek seviyede olduğu ülkelerin iktisadi durumunu gösteren Tablo 3⁴⁶ incelendiğinde, birçoğunun düşük ya da alt-orta gelir grubunda ve 2011 yılı orta düzey insani kalkınma endeksi değerinin (0,636) altında olması bu öngörüğü destekler niteliktedir.

⁴⁵ James A. Piazza, 2006, a.g.m., p. 160.

⁴⁶ World Bank, Erişim Tarihi: 12 Haziran 2014.

Tablo 3. Terörden En Çok Etkilenen Ülkeler ve İktisadi Dinamikleri (2011)

ÜLKE	Gelir Grubu ^a	HDI ^b
Irak	UMI	0,583
Pakistan	LMI	0,513
Afganistan	LI	0,371
Hindistan	LMI	0,551
Yemen	LMI	0,459
Somali	LI	//
Nijerya	LI	0,467
Tayland	UMI	0,686
Rusya	HI	0,784
Filipinler	LMI	0,426
Sudan	LMI	0,419
Kongo (DRC)	LI	0,299
Kolombiya	UMI	0,717

^a LI : Düşük Gelir Grubu (KBDG ≤ \$1,025)

LMI : Alt - Orta Gelir Grubu (\$1,026 ≤ KBDG ≤ \$4,035)

UMI : Üst - Orta Gelir Grubu (\$4,036 ≤ KBDG ≤ \$12,475)

HI : Yüksek Gelir Grubu (KBDG ≥ \$12,476)

^b HDI : İnsani Kalkınma Endeksi

// : Veri yok

KBDG : Kişi Başına Düşen Gelir

Ancak ortalama insani kalkınma endeksi değeri ve gelir grubu ile şiddetli terör olaylarına dayalı olarak oluşturulan Vaka-Kontrol Araştırması'na ait ayrıntılı değerlerin yer aldığı Tablo 4,⁴⁷ böylesi bir genellemeyi güçleştirmektedir. 2011 yılı verileri üzerinden elde edilen bu istatistiklere göre; orta düzey insani kalkınma endeksi değerinin (0,636) altında kalan 62 ülkeden yalnızca 15 ülke şiddetli terör

⁴⁷ World Bank ve Vision of Humanity veritabanlarından derlenmiştir (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2014).

olaylarıyla karşı karşıya iken; diğer 47 ülke herhangi bir terör olayına maruz kalmamakta ya da bu ülkelerde yaşanan terör olaylarının şiddeti düşük seviyelerde seyretmektedir. Ayrıca 2011 yılı orta düzey insani kalkınma endeks değerinin üzerinde olan 94 ülkeden yalnızca 17 ülke şiddetli terör olaylarıyla karşı karşıyadır. Benzer bir şekilde, düşük ve alt-orta gelir grubunda olan 69 ülkeden 18 ülkede şiddetli terör olayları gözlemlenmekte; yüksek ve üst-orta gelir grubunda olan 87 ülkeden 73 ülkede terör olayları gözlemlenmemekte ya da şiddet düzeyi düşük seyretmektedir. Bu durum, terörizmin iktisadi dinamikler taşıdığına yönelik bir genellemeye gidilmesinin sakıncalı olduğunu göstermektedir. Çünkü gerek ortalama insani kalkınma endeks değeri; gerekse de düşük gelir grubu açısından terörün iktisadi dinamikler taşıyabileceği izlenimi veren yani etkeni taşıyıp vaka grubunda olanlar ile etkeni taşımayıp kontrol grubunda olan ülkelerin toplam içindeki payı yaklaşık %58'dir. Ancak zıt örneklerin göz ardı edilemeyecek boyuttaki varlığı terörün iktisadi dinamikleri olabileceğine yönelik niteliksel bir genellemeye gidilmesine engel olmaktadır.

**Tablo 4. Vaka-Kontrol Araştırması
(İktisadi Dinamikler) (2011)**

	<i>VAKA</i> (<i>GTI</i> ≥ 4,00)	<i>KONTROL</i> (<i>GTI</i> < 4,00)	<i>Toplam Ülke Sayısı</i>
<i>Etken Var</i> (<i>HDI</i> ≤ 0.636)	15 ülke	47 ülke	62
<i>Etken Yok</i> (<i>HDI</i> > 0.636)	17 ülke	77 ülke	94
<i>Etken Var (LI; LMI)</i>	18 ülke	51 ülke	69
<i>Etken Yok (UMI; HI)</i>	14 ülke	73 ülke	87
<i>Toplam Ülke Sayısı</i>	32	124	156

LI : Düşük Gelir Grubu (KBDG ≤ \$1,025)
LMI : Alt - Orta Gelir Grubu (\$1,026 ≤ KBDG ≤ \$4,035)
UMI : Üst - Orta Gelir Grubu (\$4,036 ≤ KBDG ≤ \$12,475)
HI : Yüksek Gelir Grubu (KBDG ≥ \$12,476)
KBDG : Kişi Başına Düşen Gelir

Bununla birlikte, yoksulluk ve eğitim gibi sosyo-iktisadi temelli faktörlerle terörizm arasındaki ilişki dolaylı, karmaşık ve oldukça zayıf bir ilişkiyi yansıtmaktadır. Bu sebeple, terörizmi yetersiz iş fırsatları ya da eğitim imkânlarına doğrudan bir tepki olarak görmek yerine; politik koşullara yönelik bir tepki olarak görmek daha doğru olacaktır.⁴⁸ Özellikle toplumun en fakir kesiminin ve/veya sayıca azınlık konumunda olan bireylerin yeterli, kaliteli ve insan onuruna yaraşır düzeyde eğitim, sağlık, altyapı ve sosyal hizmetlerden adil bir şekilde yararlanabilmeleri sayesinde toplumun genelinde sağlanacak refah artışının terörist faaliyetlere katılma ya da destekleme noktasında önemli bir fırsat maliyeti sunacağı kesindir. Nitekim terör örgütlerinin varlığını sürdürebilmeleri ve terörist eylemelerini arttırabilmeleri için üye sayılarını ve halk desteğini arttırmalarının önemli bir unsur olduğu göz önünde bulundurulursa, ikinci plana atılan iktisadi koşulların terörizmle mücadeledeki önemi daha net görülebilecektir. Elbette ki; yüksek gelir ve eğitim düzeyi ile toplumun en yoksul kesiminin durumunu iyileştirmeye yönelik uygulanacak politikaların terörist faaliyetlerin azaltılması ya da ortadan kaldırılması noktasında kesin etkilerinin olacağı garanti edilemez.

180

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 23

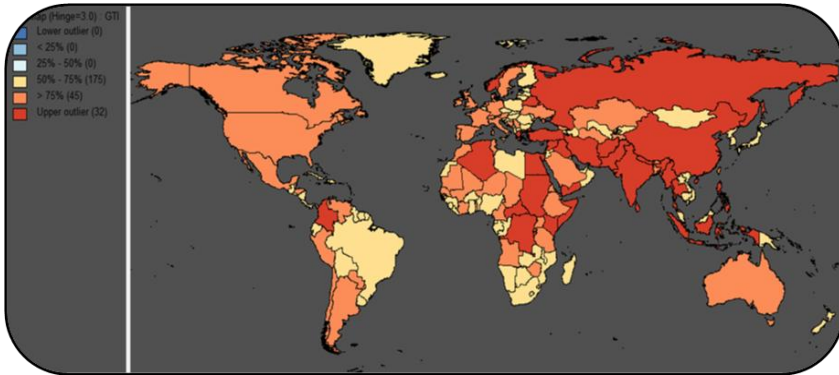
2.3. Terörizmin Muhtemel Diğer Dinamikleri

Uluslararası ampirik literatür incelendiğinde, terörizmin muhtemel diğer dinamikleri olarak ülkelerin coğrafi konumları (mekânsal boyutları), sahip oldukları petrol arzı dinamikleri, maruz kaldıkları terör olaylarının süresi ve terör olaylarının sebep olduğu can ve mal kayıpları ile ülkelerin nüfus dinamikleri gibi unsurların ön plana çıktığı görülmektedir. Çeşitli çalışmalarda öne çıkan bulgular bu gibi unsurların da dikkate alınmasını gerektirmektedir.

Nitekim 2011 yılı küresel terörizm endeks değerleri üzerinden oluşturulan Şekil 1, terörizmin iktisadi ve politik dinamiklerin yanı sıra; mekânsal dinamikler de taşıyabileceğini göstermektedir.

⁴⁸ Alan B. Krueger and Jitka Maleckova, "Education, Poverty and Terrorism: Is There a Causal Connection?", *Journal of Economic Perspectives*, 2003, Vol: 17, 119 - 144, p. 119.

Şekil 1’de⁴⁹ terörün şiddet düzeyinin batı-doğu ekseninde arttığı, Avrupa ülkelerinin nispeten daha güvenli bölgeler olduğu görülmektedir.⁵⁰ Bununla birlikte Tablo 5’te,⁵¹ 2011 yılı Küresel Terörizm Endeksi değerine göre terörün şiddet boyutunun en üst seviyede olduğu ülkelerden çoğunun güvenlik açısından sorunlu bölgelerde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, ülkelerin güvenlik açısından sorunlu bir coğrafyada yer almalarının şiddetli terör olaylarına maruz kalma olasılıklarını arttırabileceğini, yani terörizmin muhtemel dinamikleri arasında mekân (bölge) faktörünün de olabileceğini gündeme getirmektedir. Fearon ve Laitin’in⁵² bir ülkenin Kuzey Afrika ve Yakın Doğu’da yer almasının yaşadığı çatışmalar üzerinde arttırıcı etkileri olduğuna; buna karşın Avrupa’da yer alması ile çatışmalar arasında sistematik bir bağın olmadığına yönelik bulguları bu durumu destekler niteliktedir.

Şekil 1. Terörizmin Şiddet Boyutunun Mekânsal Örüntüsü (2011)

⁴⁹ GTI verileri üzerinden GeoDa Programı yardımıyla oluşturulmuştur.

⁵⁰ Şiddetli terör olayları Yakın Doğu ile Güney ve Orta Asya’da yoğunlaşmaktadır.

⁵¹ www.state.gov.tr, Erişim Tarihi: 9 Haziran 2014.

⁵² James D. Fearon and David D. Laitin, “Additional Tables for Ethnicity, Insurgency, and Civil War”, *American Political Science Review*, 2003, Vol: 97, 75 -90, p. 26.

Ayrıca, bir ülkenin çatışma ve terör gibi sorunları olan komşularının olması, terörün o ülkeye de sirayet edebileceği ihtimalini arttırmaktadır. Nitekim Goldstone vd.'nin yapmış olduğu nicel araştırmanın bulguları, bir ülkenin sınır komşularında dört yılın üzerinde süren sivil ve etnik çatışma ortamının kendisini etkilediğini göstermektedir.⁵³

Tablo 5. Terörden En Çok Etkilenen Ülkeler ve Bölgeleri

ÜLKE	BÖLGESİ
Irak	Kuzey Afrika ve Orta Doğu
Pakistan	Güney ve Orta Asya
Afganistan	Güney ve Orta Asya
Hindistan	Güney ve Orta Asya
Yemen	Kuzey Afrika ve Orta Doğu
Somali	Afrika (Sahra Altı)
Nijerya	Afrika (Sahra Altı)
Tayland	Doğu Asya ve Pasifik
Rusya	Avrupa ve Avrasya
Filipinler	Doğu Asya ve Pasifik
Sudan	Afrika (Sahra Altı)
Kongo (DRC)	Afrika (Sahra Altı)
Kolombiya	Batı Yarımküre

Öte yandan Tablo 6'da⁵⁴, terörün şiddet düzeyinin hissedilir olduğu 32 ülkeden 25'inin güvenlik sorunlarının yüksek olduğu bölgelerde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, terörizmin mekânsal dinamikleri olduğuna yönelik görüşleri desteklese de güvenlik açısından sorunlu bölgelerde yer alan 89 ülkeden 64'ünün terörün olmadığı ya da

⁵³ Goldstone et. al., State Failure Task Force Report: Phase III Findings, *Science Applications International Corporation*, 2000, p. 91.

⁵⁴ World Bank; Vision of Humanity; www.state.gov.tr gibi kaynaklardan derlenmiştir. Erişim Tarihi: 1 Haziran 2014.

şiddet düzeyinin düşük olduğu (kontrol grubu) ülkeler olması terörün yalnızca mekânsal dinamiklerle açıklanamayacağını da izlenimini vermektedir. Nitekim etkeni taşıyıp vaka grubunda olan ve etkeni taşımayıp kontrol grubunda olan yani terörizmin mekânsal dinamikler taşıyabileceğine yönelik örnek olabilecek ülkelerin toplam içindeki payı yalnızca %55'tir. Bu durum, terörizmin politik ve iktisadi dinamiklerinde olduğu gibi olası mekânsal dinamiklerine de kuşkuyla yaklaşılmasını gerektirmektedir.⁵⁵

**Tablo 6. Vaka - Kontrol Araştırması
(Muhtemel Diğer Dinamikler) (2011)**

	<i>VAKA</i> (<i>GTI</i> ≥ 4,00)	<i>KONTROL</i> (<i>GTI</i> < 4,00)	<i>Toplam Ülke Sayısı</i>
<i>Etken Var</i> (<i>İhracat Payı</i> <i>Petrol</i> ≥ 0.33)	14	17	31
<i>Etken Yok</i> (<i>İhracat Payı</i> <i>Petrol</i> < 0.33)	18	107	125
<i>Etken Var</i> (<i>Sorunlu Bölgelerde</i>)	25	64	89
<i>Etken Yok</i> (<i>Sorunsuz Bölgelerde</i>)	7	60	67
<i>Toplam Ülke Sayısı</i>	32	124	156

Sorunlu Bölgeler : Yakın Doğu, Güney, Orta ve Doğu Asya, Afrika

Sorunsuz Bölgeler : Batı Yarımküre, Avrupa ve Avrasya

Şekil 1'de öne çıkan bir diğer husus, terörün şiddet boyutunun yüksek olduğu bölgelerin petrol gibi doğal kaynak rezervlerinin bol miktarda bulunduğu ya da petrol arzının ön planda olduğu bölgeler

⁵⁵ Terörün mekânsal dinamiklerine yönelik yapılan bölgesel tasnif Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'nın yapmış olduğu bölgesel tasnifi içermektedir. Detaylı bilgi için: <http://www.state.gov/p/>

olmasıdır. Bu durum, bir bölgenin petrol arzı dinamikleriyle ön planda olmasının maruz kaldığı terörün şiddet boyutu üzerinde bir tür nedensellik etkisi yaratabileceği ihtimalini gündeme getirmektedir. Dolayısıyla, bir ülkenin petrol gibi doğal kaynaklara sahip olmasının ya da petrol arzında kendi iç dinamikleri açısından önemli bir konumda olmasının da o ülkede yaşanan terörün şiddet boyutu üzerinde belirleyici olabileceği; başka bir ifadeyle terörizmin muhtemel dinamikleri arasında petrol arzının da olabileceği ihtimali ön plana çıkmaktadır. Nitekim finansman sağlamak ya da hedeflerindeki ülkelere ciddi zararlar vermek maksadıyla terörist grupların faaliyetlerini petrol rezervlerinin zengin olduğu ya da stratejik önemi olan enerji nakil yollarına yakın bölgelerde yoğunlaştırdıkları görülmektedir. Ancak nitel çalışmaların aksine nicel çalışmalar kaynak-sivil savaş korelasyonu üzerinde çok küçük bir uzlaşma sergilemektedir. Bu durum, doğal kaynak-sivil savaş korelasyonunun yapay olabileceğini göstermektedir.⁵⁶ Dolayısıyla, terörün doğal kaynaklarla olan sistematik ilişkisine yönelik özellikle nicel araştırmaların birbirine olan zıt bulguları ve Tablo 6'da⁵⁷ öne çıkan bulgular, bölge ve doğal kaynak (petrol) gibi unsurların da terörizmin muhtemel dinamikleri arasında analiz edilmesini gerektirmektedir.

Literatür örneklerine bakıldığında, terörün potansiyel dinamikleri arasında terör olaylarının bir bölgede uzunca yıllar varlık göstermesi ve terör olayları sonucunda yaralanan ve yaşamını yitirenlerin sayının çok yüksek olması gibi unsurların da ön plana çıktığı görülmektedir. Terörün sebep olduğu can ve mal kayıplarının yüksek boyutlarda olması ve bir ülkede terörün uzunca yıllar varlığını sürdürmesi bir tür istikrarsızlık ve devlet zayıflığı olarak nitelendirilebilir.

⁵⁶ Michael L. Ross, "What Do We Know about Natural Resources and Civil War?", *The Journal of Peace Research*, 2004, Vol: 41, p. 338.

⁵⁷ Terörün şiddet boyutu ile ülkelerin petrol ihracatı paylarına ilişkin verilerin yorumlanmamasının sebebi, etken grubundaki ülkelerin payının çok düşük olmasıdır. Etken faktör olarak ülkelerin petrol arzı boyutunu yansıtmaması adına, literatürle de paralel bir şekilde, ülkelerin petrol ihracatının toplam ihracat değerleri içindeki payının %33 ve üzerinde olması kriteri dikkate alınmıştır.

Nitekim zayıf devlet olgusu merkezi hükûmetin kendi sınırları dâhilinde düzeni kontrol edebilecek yeterli kapasiteye sahip olmaması, sınır kontrolünün sürekliliğini sağlayamaması ve kamu kurum ve hizmetlerini güvenli bir şekilde tesis edememesi olarak ifade edilmektedir.⁵⁸ Bu açıdan bakıldığında önemli bir istikrarsızlık göstergesi olarak yorumlanabilecek olan bu gibi unsurların terörün daha da şiddetlenmesi noktasında potansiyel faktörler olabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Öte yandan, terör vb. çatışmalar sebebiyle verilen kayıplar şiddetin insani maliyetini yansıtmaktadır. Bu maliyetler ne derece yüksekse, barışın tesis edilmesi önündeki sosyo-psikolojik engeller de o derece derinleşmektedir.⁵⁹ Başka bir ifadeyle, süregelen terör olayları sebebiyle yaşamını yitiren ya da yaralananların sayısı arttıkça terörün şiddetinin artarak devam etmesi ve terörün sonlandırılmaması olasılığı da artmaktadır. Çatışmalar neticesinde yaşamını yitirenlerin sayısı ile çatışmaların yeniden patlak vermesi arasında pozitif yönlü bir ilişkiye vurgu yapan Walter,⁶⁰ Hartzel vd.⁶¹ gibi çalışmalar ile geçmiş yıllarda çatışmalara maruz kalmış olan ülkelerin yeniden şiddet olaylarına maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğuna işaret eden Sunde ve Cervellati,⁶² Quan,⁶³ Krieger ve Meierrieks⁶⁴ gibi çalışmalar bu olasılığı destekler niteliktedir. Bu gibi bulgular, terörün muhtemel dinamikleri arasında terörün sebep olduğu can ve mal kayıpları gibi unsurların da dikkate alınmasını gerektirmektedir.

⁵⁸ Edward Newman, “Weak States, State Failure and Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, 2007, Vol: 19, p. 465.

⁵⁹ Michael W. Doyle and Nicholas Sambanis, “International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis”, *The American Political Science Review*, 2000, Vol: 94, p. 784.

⁶⁰ Barbara F. Walter, a.g.m., p. 381.

⁶¹ Caroline Hartzell, Matthew Hoddie and Donald Rothchild, “Stabilizing the Peace After Civil War: An Investigation of Some Keys Variables”, *International Organization*, 2001, Vol: 55, p. 197.

⁶² Uwe Sunde and Matteo Cervellati, a.g.m., p.13.

⁶³ Quan Li, a.g.m., p.290.

⁶⁴ Tim Krieger and Daniel Meierrieks, a.g.m., p. 910.

Son olarak terörizm çalışmalarında önemli bir kontrol değişkeni olarak dikkate alınan ülkelerin nüfus büyüklükleri de terörizm unsurunun muhtemel dinamikleri arasında değerlendirilmektedir. Nüfus büyüklüğünün bünyesinde barındırdığı gerek iktisadi ve politik, gerekse de idare ve güvenlik eksenindeki sorunlar nispeten daha yüksek nüfusa sahip ülkelerin daha şiddetli terör olaylarına maruz kalma olasılığını ön plana çıkarmaktadır. Çünkü teröristler saldırılarını, kaçış güzergâhlarını, finansal faaliyetlerini ve örgüt üyelerini gizlemek amacıyla bölgedeki geniş nüfusu kullanabilmektedir.⁶⁵ Bu durum, terörle mücadeleyi zorlaştırıcı etkilere sahip olan yüksek nüfusun terör olaylarının şiddet boyutu üzerinde arttırıcı bir faktör olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Nitekim Piazza,⁶⁶ Fearon ve Laitin,⁶⁷ Walsh ve Piazza,⁶⁸ Fjelde⁶⁹ ve Piazza⁷⁰ gibi literatürdeki birçok çalışmanın bulguları bu durumu desteklemektedir.

Sonuç olarak terörizmin şiddet düzeyinin hat safhada olduğu ülkelerde politik istikrarsızlık, anti-demokratik uygulamalar ve yoksulluk gibi politik ve iktisadi temelli bozuklukların ön planda olduğu ve bu ülkelerin nispeten sorunlu coğrafyalarda yer aldığı görülmektedir. Ancak tüm ülke örneklemeleri dikkate alındığında, terörizmin politik, iktisadi ve mekânsal dinamiklerine ilişkin nitel bir genellemeye gidilmesi güçleşmektedir. Bu durum, oldukça karmaşık bir unsur olan terörizmin tek düze indirgenmesinin pek de mümkün olmadığını göstermekte ve terörizmin muhtemel dinamiklerinin ekonometrik olarak da analiz edilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

⁶⁵ James A. Piazza, 2006, a.g.m., p. 166.

⁶⁶ James A. Piazza, "Types of Minority Discrimination and Terrorism", Conflict Management and Peace Science, 2012, Vol: 29, p. 536.

⁶⁷ James D. Fearon and David D. Laitin, a.g.m., p. 39.

⁶⁸ James I. Walsh and James A. Piazza, a.g.m., p. 564.

⁶⁹ Hanne Fjelde, a.g.m., p. 211.

⁷⁰ James A. Piazza, 2006, a.g.m., p. 170.

3. Yöntem ve Analiz

3.1. Veri Seti ve Değişkenler

Küresel Terörizm Veritabanı'nda kayıtlı 156⁷¹ ülkede meydana gelen terör olaylarının tetikleyici dinamiklerinin saptanmak istendiği bu çalışmada, terörizm unsurunun iktisadi dinamikleri olarak bahsi geçen ülkelerin gelir düzeyleri; politik dinamikleri olarak da ülkelerin rejim türleri ve politik istikrar boyutlarının sayısallaştırılmış formları dikkate alınmıştır. Bununla birlikte, terörizmin psikolojik ve mekânsal boyutlarının olup olmadığının tespiti için gölge değişkenlerden yararlanılmıştır. Değişkenlere ilişkin verilerin elde edildiği kaynaklar ve bu değişkenlere yönelik açıklamalar Tablo 7'de yer almaktadır. Modelde bağımlı değişken olarak yer alan Küresel Terörizm Endeksi (GTI), terörizmin etki düzeyini ifade etmek amacıyla beşer yıllık azalan ortalamalar ve olay sayısı, ölü sayısı, yaralı sayısı, maddi zarar gibi çeşitli ölçütler doğrultusunda ağırlıklandırılmış 0-10 arasında değişen değerleri ifade etmektedir.⁷² Bu ölçütler aşağıdaki gibidir:

⁷¹ Küresel Terörizm Veritabanında kayıtlı 158 ülke olmasına karşın çeşitli değişkenlere ilişkin veri eksikliği sebebiyle İzlanda ve Tayvan analiz dışında tutulmuştur.

⁷² *Global Terrorism Index Capturing the Impact of Terrorism from 2002-2011*, Institute for Economics and Peace, New York, 2012, p. 9.

**Küresel Terörizm Endeksinin Elde Edilmesinde
Baz Alınan Ölçütler⁷³**

Birincil Ölçüt	Ağırlık	İkincil Ölçüt	Ağırlık
Olay sayısı toplamı	1	Cari yıl	16
Ölü sayısı toplamı	3	Önceki yıl	8
Yaralı sayısı toplamı	0.5	İki yıl öncesi	4
Maddi zarar toplamı	2	Üç yıl öncesi	2
		Dört yıl öncesi	1
Küresel Terörizm Endeksi (GTI)		Terörizmin Şiddet Boyutu	
8.01 – 10			
6.01 – 8			
4.01 – 6			
2.01 – 4			
0.01 – 2			
0			

Açıklayıcı değişkenlerin özelliklerine geçmeden önce hemen belirtilmelidir ki; bağımlı değişkenle tutarlı olmaları amacıyla tüm açıklayıcı değişkenler beşer yıllık ortalamaları ve birer yıllık gecikmeli değerleri alınarak modele eklenmiştir.

188

Security
Strategies
Year: 12
Issue: 23

⁷³ START (Study of Terrorism and Responses for Terrorism), (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2014).

Tablo 7. Değişkenlerin Karakteristik Özellikleri

<i>Değişkenler (2002-2011)</i>	<i>Kısaltma</i>	<i>Açıklama</i>	<i>Öngörülen Etki</i>	<i>Kaynak</i>
Küresel Terörizm Endeksi	GTI	Terörizmin şiddet boyutunu gösteren endeks değerleri		Vision of Humanity
Açıklayıcı Değişkenler	ln (KBDG)	Kişi başına düşen gelir düzeyi	+/-	UNDATA
	ln (NFS)	Toplam nüfus değerleri	+	World Bank
	“polityIV”	-10 ile +10 değerleri arasında değişen ve ülkelerin politik statüsünü gösteren değerler		PolityIV www.sytemic.peace.org
	<i>Otokrasi</i>	“polityIV” değerleri -10 ile 0 arasında olan ülkeler 1; diğerleri 0	+	
	<i>Kısmi Demokrasi</i>	“polityIV” değerleri 1 ile 7 arasında olan ülkeler 1; diğerleri 0	+/-	
	<i>Tam Demokrasi</i>	“polityIV” değerleri 8 ile 10 arasında olan ülkeler 1; diğerleri 0	-	
	Politik İstikrarsızlık	“polityIV” değerleri kötüleşen ülkeler 1; diğerleri 0	+	
	Petrol Arzı	Petrol ihracatının dış ticaret hacmindeki payının 1/3 ve üzerinde olduğu ülkeler 1; diğerleri 0	+	World Bank
	Psikolojik Faktör	Terör saldırıları neticesinde ölen ve yaralananların sayısının 1000 ve üzerinde olduğu ülkeler 1; diğerleri 0	+	Global Terrorism Database
	Afrika	Bölgesel Gölge Değişkenler		www.state.gov.tr
	Yakın Doğu			
	Güney ve Orta Asya			
	Avrupa ve Avrasya			
Batı Yarımküre				

Terörizmin sosyo-iktisadi dinamikleri olarak 156 ülkeye ait kişi başına düşen milli gelir değerleri dikkate alınmıştır.⁷⁴ İş imkânı bulan bireylerin harcanabilir gelirlerinin artması ve toplumsal yapı içerisinde bir statüye sahip olmalarıyla birlikte terör gibi illegal yapılanmalara dâhil olma vb. girişimlerinin fırsat maliyeti artacağından, rasyonalite varsayımı altında, gelir düzeyi ile terör faaliyetleri arasında ters yönlü bir ilişkinin olacağı ve dolayısıyla gelir değişkeninin negatif bir katsayıya sahip olacağı öngörülebilir.

Terörizmin politik dinamiklerini yansıtmaya adına dikkate alınan “polityIV” değerleri, -10 ile +10 arasında değerler alan ve ülkeleri çeşitli aralıklarla rejim türleri boyutunda tasnif eden bir tür sıralama ölçütüdür.⁷⁵ “PolityIV” değerleri -10 ile 0 arasında olanlar “Otokrasi”, 1 ile 7 arasında olanlar “Kısmi Demokrasi” ve 8 ile 10 arasında olanlar “Tam Demokrasi” statüsünde değerlendirilmiş ve bu doğrultuda üç farklı gölge değişken oluşturulmuştur. Gerek teorik düzlemde, gerekse de ampirik literatürde geniş yer bulması sebebiyle, özellikle “Tam Demokrasi” değişkeninin negatif, “Otokrasi” değişkenininse pozitif bir katsayı alacağı öngörülmektedir. Nitekim bireylerin taleplerini demokratik platformlarda ve demokrasi kültürünü benimsemiş kamu kurumları aracılığıyla dile getirmeleri ve sonuç almaları terör vb. girişimlerde bulunmaları önünde ciddi bir fırsat maliyeti yaratacaktır.

Terörizmin potansiyel politik dinamiklerden biri olarak modele dâhil edilen “Politik İstikrarsızlık” değişkeni, üç farklı siyasi rejim

⁷⁴ İşsizlik, Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve İnsani Kalkınma Endeksi gibi iktisadi temelli değişkenlerin modele dahil edilmemesinin sebebi bu değişkenlere ilişkin verilerin dengeli panel model uygulamasına imkan tanımayacak boyutta eksik gözleme sahip olmasıdır. Veri yetersizliği sebebiyle bu değişkenler ampirik olarak analiz edilememiştir.

⁷⁵ Çalışmada, “polityIV” değerlerinin alternatifi olarak görülen ve siyasi haklar ile bireysel özgürlükler üzerinden oluşturulan “Freedom House Politik Özgürlük Endeksi” yerine “polityIV” verilerinin tercih edilmesinin temel sebebi, bireysel özgürlüklerin terörizm endeksi ile içsellik sorunu oluşturmasına yönelik olasılıktır. Bu sebeple ekonometrik analiz yapılırken terörün muhtemel politik dinamikleri olarak yalnızca demokratikleşme düzeyi ve politik istikrarsızlık olgusu dikkate alınmış; temel hak ve özgürlüklere ilişkin “Freedom House Politik Özgürlük Endeksi” değerlerinin kullanımından kaçınılmıştır.

türünde tasnif edilen ülkelerden analiz döneminde siyasi statüsü kötüleşen ülkeler ile askeri müdahale altındaki ülkelere 1, diğerlerine 0 değerinin verilmesiyle oluşturulmuş gölge değişkeni ifade etmektedir.⁷⁶ Siyasi istikrarsızlık sürecinde olan ülkelerde terör örgütlerinin hareket ve eylem yapabilme kabiliyetlerinin artacağı, dolayısıyla terörün şiddet boyutunun artacağı söylenebilir. Bu sebeple, değişkenin pozitif bir katsayıya sahip olacağı öngörülmektedir.

Belli bir bölgede terörün uzun süreler varlığını sürdürmesi ve özellikle yüksek can kayıplarına sebep olması, terörün kısır döngü şeklinde açmaza dönüşmesini gündeme getirebilmektedir. Barışın tesisi ve terörün sonlandırılması noktasında bir tür “psikolojik duvar” olarak nitelendirilebilecek olan bu olası sürecin terör faaliyetlerini daha da şiddetlendirmesi muhtemeldir. Bu ihtimalin analiz edilebilmesi adına modele eklenen “Psikolojik Faktör” değişkeni, Küresel Terörizm Veri Tabanı⁷⁷ kayıtlarına göre, terör olayları ve bunlara yönelik karşılıklar neticesinde yaşamını yitiren ve yaralananların sayısının bin ve üzerinde olduğu ülkelere 1; diğerlerine 0 değerinin verilmesiyle oluşturulmuş bir gölge değişkendir.⁷⁸ Değişkenin pozitif bir katsayıya sahip olacağı öngörülmektedir.

Finansman sağlamak ya da hedeflerindeki ülkelere ciddi zararlar vermek maksadıyla terörist grupların faaliyetlerini petrol rezervlerinin zengin olduğu ya da stratejik önemi olan enerji nakil yollarına yakın bölgelerde yoğunlaştırdıkları görülmektedir. Bu durum, petrol gibi yer altı kaynakları ile terörün şiddet boyutu arasında gözlemlenen niteliksel ilişkinin nedensellik bağı taşıyabileceği olasılığını gündeme

⁷⁶ Bir ülkenin siyasi statüsünün kötüleşmesinden kasıt demokrasi statüsünde yer alan bir ülkenin kısmi demokrasi ya da otokrasi statüsüne gerilemesi; kısmi demokrasi statüsünde yer alan bir ülkeninse otokrasi statüsüne gerilemesidir.

⁷⁷ <http://www.start.umd.edu/data-tools/global-terrorism-database-gtd>, 14 Şubat 2014.

⁷⁸ Küresel Terörizm Veri Tabanı kayıtlarına göre, örnekleme oluşturan 156 ülkenin her birinde terörün patlak verdiği tarihten Aralık 2011 tarihine kadar geçen sürede, terör olayları sebebiyle yaralanan ve ölenlerin aritmetik ortalaması yaklaşık 1000'dir. Bu sebeple 1000 sayısı ortalama değeri ifade etmesi adına eşik değer olarak kabul edilmiştir.

getirmektedir. Bu olasılığın analiz edilebilmesi amacıyla DeMerit ve Young⁷⁹ ve Fearon ve Laitin'in⁸⁰ çalışmalarında olduğu gibi petrol ihracatının dış ticaret hacmindeki payının 1/3 ve üzerinde olduğu ülkelere 1; diğerlerine 0 değeri verilmek üzere gölge değişken oluşturularak modele eklenmiştir. "Petrol Arzı" değişkenine ait katsayının DeMerit ve Young⁸¹, Ross⁸² gibi çalışmalarla da paralel olacak şekilde pozitif değerler alabileceği öngörülmektedir.

Terörist faaliyetlerin özellikle sorunlu ülkelerin sınır bölgelerinde yoğunlaştığı göz önüne alındığında, bir ülkede yaşanan terör olaylarının komşu ülkelere de sirayet etmesi oldukça muhtemeldir. Bu durum, şiddetli terörün dinamikleri arasında ülkelerin içinde buldukları coğrafyanın da önemli bir tetikleyici ya da dizginleyici unsur olabileceğini göstermektedir. Terör olaylarının şiddeti ile ülkelerin coğrafi konumları arasında bir ilişkinin olup olmadığının analiz edilebilmesi amacıyla ülkeler ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yapmış olduğu tasnife dayanılarak Afrika (Sahra Altı), Yakın Doğu (Kuzey Afrika ve Orta Doğu), Güney ve Orta Asya, Avrupa ve Avrasya ile Batı Yarımküre olmak üzere daha ziyade politik bir ayrıma dayalı beş farklı bölgeye ayrılmış ve gölge değişkenler yardımıyla bölgesel etki ayrıştırılmak istenmiştir. Terörizmin küresel boyutları göz önüne alındığında, tüm bölgesel değişkenlerin pozitif katsayıya sahip olacağı; fakat bu katsayıların doğu-batı ekseninde azalan değerler alacağı öngörülmektedir.

Son olarak, terörizm çalışmalarında kontrol değişkeni olarak yer alan ülkelerin nüfus büyüklükleri logaritmik formda modele eklenmiştir. Nüfus artışının bünyesinde barındırdığı sorunlar dikkate alındığında değişkene ait katsayının pozitif değerler alacağı öngörülmektedir.

Değişkenlere ait betimsel istatistikler ve korelasyon katsayıları

⁷⁹ Jacqueline H. R. DeMeritt and Joseph K. Young, "A Political Economy of Human Rights: Oil, Natural Gas, and State Incentives to Repress", *Conflict Management and Peace Science*, 2013, Vol: 30, p. 103.

⁸⁰ James D. Fearon and David D. Laitin, a.g.m., p. 81.

⁸¹ Jacqueline H. R. DeMeritt and Joseph K. Young, a.g.m., p. 107.

⁸² Michael L. Ross, a.g.m., p. 339.

Tablo 8 ve Tablo 9’da yer almaktadır. Yüksek dereceden bir korelasyonel ilişkinin olmaması, açıklayıcı değişkenler arasında çoklu doğrusallık sorunu olma olasılığını ortadan kaldırmaktadır.

Tablo 8. Betimsel İstatistikler

<i>2002-2011</i>	<i>Ort.</i>	<i>Medyan</i>	<i>Maksimum</i>	<i>Min.</i>	<i>St. Sapma</i>
<i>GTI</i>	1.83	0.52	10.00	0.00	2.32
<i>ln (KBDG)</i>	7.78	7.67	11.32	4.49	1.63
<i>ln (NFS)</i>	16.2	16.11	21.00	13.12	1.46
<i>Otokrasi</i>	0.37	0.00	1.00	0.00	0.48
<i>Kısmi Demokrasi</i>	0.25	0.00	1.00	0.00	0.43
<i>Tam Demokrasi</i>	0.37	0.00	1.00	0.00	0.48
<i>Politik İstikrarsızlık</i>	0.05	0.00	1.00	0.00	0.21
<i>Petrol Arzı</i>	0.18	0.00	1.00	0.00	0.38
<i>Psikolojik Faktör</i>	0.21	0.00	1.00	0.00	0.48

Tablo 9. Korelasyon Katsayıları

	<i>lnKBDG</i>	<i>lnNFS</i>	<i>Otokrasi</i>	<i>Tam Dem.</i>	<i>Politik İstik.</i>	<i>Psikolojik Faktör</i>	<i>Petrol Arzı</i>
<i>ln KBDG</i>	1						
<i>ln NFS</i>	0.0002	1					
<i>Otokrasi</i>	0.0008	0.0007	1				
<i>Tam Demokrasi</i>	-0.0002	-0.0004	0.002	1			
<i>Politik İstikrarsızlık</i>	0.001	-0.003	0.001	0.001	1		
<i>Psikolojik Faktör</i>	0.0001	-0.0009	0.0002	5.53 E-06	-0.0008	1	
<i>Petrol Arzı</i>	-0.002	-0.009	-0.003	0.003	0.0004	0.0009	1

3.2. Ekonometrik Model ve Analiz

Analiz aşamasında ilk olarak, Küresel Terörizm Veritabanı'nda kayıtlı 156 ülkede 2002-2011 döneminde meydana gelen terör olaylarının şiddet boyutu ile bir takım politik, iktisadi, psikolojik ve mekânsal unsurlar arasındaki ilişkinin analiz edilmesi amacıyla yıllık veriler yardımıyla sırasıyla Havuzlanmış (Karma) Panel Modeli, Sabit Etkiler Panel Modeli ve Rastal Etkiler Panel Modeli tahminlenmiştir. Sonrasında, değişkenler arasındaki ilişkiyi en iyi hangi modelin yansıttığına karar verebilmek amacıyla Kısıtlandırılmış F Test ve Hausman Test istatistikleri uygulanmış ve geçerli modelin Havuzlanmış Panel Model olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak Havuzlanmış Panel Model'de, her bir kesit için tek bir sabit terim belirlenmekte, böylece kesitler arası türdeşliğin olduğu varsayılmaktadır. Bu modelin asıl sorunu kesitler arası ayırım yapmaması ve değişkenler arası ilişkinin zaman içinde bütün kesitler için aynı olup olmadığını söyleyememesidir.⁸³ Ancak 156 ülkenin bünyesinde barındırdığı gözlemlenemeyen farklılıkların varlığı oldukça muhtemeldir. Bu tür farklılıklarının dikkate alındığı modellerde Sabit Etkiler Panel Modeli ve Rastal Etkiler Panel Modeli'dir. Her ne kadar test sınamalarına ilişkin sonuçlar Havuzlanmış Panel Modeli'nin geçerli olduğunu gösterse de analizdeki kesitlerin (ülkeler) belli karakteristik özelliklere sahip alt bölgeler olmadığı ve daha büyük bir ana küleden rastsal bir şekilde çekildiğine kuvvetle inandığımızdan, geçerli modelin Rastal Etkiler Panel Model⁸⁴ olduğu varsayımıyla hareket edilmiştir. Nitekim doğru model karma (havuzlanmış) tahmin ediciler olsa bile rastsal etkili model tutarlıdır.⁸⁵ Bu doğrultuda, modelin fonksiyonel formu aşağıdaki gibi gösterilebilir:

⁸³ Damodar N. Gujarati ve Dawn C. Porter, *Temel Ekonometri*, çev. Ümit Şenesen ve Gülay G. Şenesen, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 594.

⁸⁴ Havuzlanmış (Karma) Panel Modeli'nde, verilerimizin kesit ve zaman serisi özellikleri göz ardı edilerek büyük bir regresyon tahmin edilmektedir. Sabit Etkiler Panel Modeli'nde, her kesit birimine (çalışmada dikkate alınan 156 ülke) kendi sabit (yapay) değişkeni atanmaktadır. Rastal Etkiler Panel Modeli'nde ise, her bir kesitin sabit terim değerinin çok daha büyük bir ana küleden rastsal çekildiği varsayılmaktadır.

⁸⁵ Damodar N. Gujarati ve Dawn C. Porter, a.g.m., s. 606.

$$GTI_{it} = \beta_0 + \beta_1 * \ln KBDG_{it-1} + \beta_2 * \ln NFS_{it-1} + \beta_3 * \text{Otokrasi}_{it-1} + \beta_4 * \text{Tam Demokrasi}_{it-1} + \beta_5 * \text{Politik İstikrarsızlık}_{it-1} + \beta_6 * \text{Petrol Arzı}_{it-1} + \beta_7 * \text{Psikolojik Faktör}_{it-1} + \beta_k * [\text{Bölgesel Gölge Değişkenler}]_{it-1} + u_{it}$$

i: 1, ... , 156 (Kesit Boyutu) t: 2002, ... , 2011 (Zaman Boyutu)

Klasik doğrusal regresyon modeli varsayımlarının geçerliliğini taşıyan⁸⁶ Rassal Etkiler Panel Modeli (Model 2) sonuçları politik, psikolojik ve mekânsal temelli değişkenlerin öngörülen etkileri taşıdıkları ve farklı anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı olduklarını göstermektedir. Buna karşın, kişi başına düşen gelir düzeyi değişkeninin ve petrol ihracatına ilişkin gölge değişkeninin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Bu durum, terörün iktisadi dinamiklerden ziyade; politik, psikolojik ve mekânsal unsurlar etrafında şekillendiği ve petrol gibi doğal kaynaklar ile sistematik bir bağ taşımadığı izlenimini vermektedir.

Terör olaylarının şiddetlenmesi üzerinde en büyük etkiye sebep olan faktörün politik istikrarsızlık olduğu görülmektedir. Politik istikrarsızlık olgusunun terör örgütlerinin eylem yapabilme kabiliyetlerini arttırabilmelerine olanak sağlayan; buna karşın terörle mücadelede etkin sonuçlar alınmasına engel olan süreçler olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bulgulara göre, politik istikrarsızlık süreçlerinde yaşanacak 1 birimlik artışın terörün şiddet düzeyini ifade eden endeks değerinde 0,89 birimlik bir artışa sebep olduğu görülmektedir. Ayrıca, otokrasi değişkeninin pozitif; tam demokrasi değişkeninin ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı katsayılar alması terörün politik dinamikleri olduğuna yönelik görüşleri destekler niteliktedir. Öyle ki, terörün şiddet boyutunun kısmi demokrasi statüsündeki ülkelere nazaran otokrasi statüsündeki ülkelerde 0,40 endeks değeri daha yüksek

⁸⁶ Yapılan Jarque & Berra Normal Dağılım sınamasına göre hata terimlerinin normal dağılım sergilediği görülmektedir. Bununla birlikte, Tablo 10'da yer alan katsayıların standart hataları, değişen varyans ve otokorelasyon sorununun sebep olduğu etkinlik kaybını ortada kaldırmak adına dirençli var-cov matrisleri üzerinden hesaplanmıştır. Ayrıca, kesitler arası değişen varyans ve otokorelasyon sorunu tespit edildiğinden Period SUR (Görünürde İlişkisiz Regresyon) uygulanmıştır.

olduğu; buna karşın tam demokrasi statüsündeki ülkelerde 0,36 endeks değeri daha az olduğu görülmektedir.⁸⁷

Tablo 10. Regresyon Analizi Sonuçları

2002-2011 (156 ülke) B'lı Değişken: GTI	Rastsal Etkiler Panel Modeli (Panel EGLS) <i>Model 1</i>	Rastsal Etkiler Panel Modeli (Panel EGLS) <i>Model 2</i>
<i>Period SUR (Panel Corrected Standard Errors)</i>		
Sabit	-12.77*** (1.68)	-13.43*** (1.80)
lnNFS	0.83*** (0.09)	0.83*** (0.08)
lnKBDG	0.11 (0.09)	0.14 (0.10)
Otokrasi	0.53** (0.22)	0.40* (0.22)
Tam Demokrasi	-0.45* (0.25)	-0.36* (0.25)
Politik İstikrarsızlık	1.13** (0.56)	0.89* (0.54)
Petrol Arzı	0.40 (0.34)	0.14 (0.36)
Psikolojik Faktör	0.36*** (0.09)	0.34*** (0.08)
<i>Bölgesel Etkiler</i> <i>Benchmark: Avrupa ve Avrasya</i>		
Batı Yarımküre		-0.03 (0.37)
Afrika		0.61* (0.38)
Yakın Doğu		1.19** (0.49)
Güney ve Orta Asya		1.68** (0.53)

⁸⁷ Otokrasi ve Tam Demokrasi gölge değişkenlerinin etkisinin saptanabilmesi adına Kısmi Demokrasi gölge değişkeni gösterge (benchmark) değişken olarak alınmıştır.

<i>Sınama Testleri</i>		
F Kısıtlandırılmış	11.33 [0.2533]	14.28 [0.1125]
Hausman Test	110.59 [0.000]	104.42 [0.000]
<i>Diagnostik Testler ve Değerlendirme Kriterleri</i>		
Jarque&Berra	5.1050 [0.071]	5.4090 [0.066]
Durbin Watson d İstatistiği	0.650	0.6237
LM p*-stat	694.5026 [0.000]	693.5087 [0.000]
LM h-Rastsal	1697.320 [0.000]	1698.207 [0.000]
LM rho/μ-Rastsal	85.26363 [0.000]	81.05963 [0.000]
Adj. R ²	0.38	0.43

Not: *, **, *** simgeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 olmak üzere anlamlılık düzeylerini, parantez içindeki değerler **değişen varyansa göre düzeltilmiş standart hataları**; köşeli parantez [] içindeki değerler p-olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Öte yandan, terörün muhtemel iktisadi dinamiklerinin araştırılmasına yönelik modele eklenen kişi başına düşen gelir düzeyi değişkeninin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Bu durum, terör olayları ile iktisadi unsurlar arasında sistematik bir ilişkinin olmadığını göstermektedir. Benzer bir şekilde, ülkelerin petrol arzı dinamiklerinin daha şiddetli terör olaylarına maruz kalmalarına sebep olan bir unsur olup olmadığını analiz edilmesine yönelik modele eklenen petrol arzı gölge değişkeni de istatistiksel olarak anlamlı değildir.⁸⁸ Dolayısıyla, terör olaylarının petrol rezervlerinin olduğu ya da stratejik önemi olan enerji nakil hatlarının bulunduğu bölgelerde yoğunlaştığı görülse de bu duruma ilişkin istatistiksel olarak anlamlı sistematik bir nedensellik bağı tespit edilememiştir.

⁸⁸ Petrol Arzı değişkenine alternatif olarak günlük petrol arzı 500 milyon varilin üzerinde olan ülkelere 1; diğerlerine 0 verilerek oluşturulan kukla değişken de istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır.

Ekonometrik modelin diğer bulguları terör olayları ve bunlara yönelik karşılıklar neticesinde yaralanan ve hayatını kaybedenlerin sayısına ilişkindir. Terör sebebiyle verilen zayıtların hat safhaya ulaşmasının terörün şiddet düzeyini 0,34 birim arttırdığı görülmektedir. Bu durum, bir bölgede süregelen terör olaylarının ve insan kayıplarının sayısı arttıkça terörün bir açmaza dönüştüğünün de sinyallerini vermektedir. Başka bir ifadeyle, insan kayıpları terörün sonlandırılmasında bir tür “psikolojik duvar” mahiyetindedir.

Son olarak, Batı Yarımküre dışındaki bölgesel gölge değişkenlerden her birinin Doğu-Batı ekseninde azalan bir şekilde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular, özellikle Yakın Doğu ile Güney ve Orta Asya’daki ülkelerin şiddetli terör olaylarına maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Öyle ki, Yakın Doğu’da yer alan bir ülkenin karşılaştığı terörün şiddet boyutu bir Avrupa ülkesine nazaran 1,19 birim daha yüksektir. Bu değer Güney ve Orta Asya ülkeleri için 1,68; Afrika ülkeleri için 0,61’dir.⁸⁹ Buradan hareketle, güvenlik sorunlarının öne çıktığı bir coğrafyada yer alan ülkelerin şiddetli terör olaylarına maruz kalma olasılığının istikrarlı bir coğrafyada yer alan ülkelere nazaran daha yüksek olduğu söylenebilir.

Elde edilen bu bulgular terörizmin iktisadi dinamiklerden ziyade politik, psikolojik ve mekânsal dinamikleri olan bir unsur olduğunu göstermektedir. Terörizmin şiddet boyutu üzerindeki en önemli belirleyici faktörünse politik istikrarsızlık olgusu olduğu ön plana çıkmaktadır. Tanı testleri aracılığıyla yapılan sınamalar neticesinde istatistiksel olarak anlamlı ve güvenilir olan bulgular uluslararası literatürle de paralellik göstermektedir.

4. Sonuç

Özellikle 2000’li yılların başlarından itibaren çok kutuplu bir yapıya doğru evrilmekte olan dünya sistemi içerisinde terörün dramatik

⁸⁹ Bölgesel gölge değişkenlerinin etkisinin saptanabilmesi adına Avrupa ve Avrasya gölge değişkeni gösterge (benchmark) değişken olarak alınmıştır.

yükselişi uluslararası sistemin işlerliği ve kalıcı barışın tesisi için tehdit oluşturmaktadır. Büyük devletler başta olmak üzere Birleşmiş Milletler (BM) ve diğer uluslararası kuruluşları meşgul eden terörizm sorunsalının temelinde yatan muhtemel dinamiklerin doğru bir şekilde saptanması, her geçen gün daha da önemli bir hale gelmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın temel amacının uluslararası barışı tehdit eden ve her geçen gün çözüme kavuşturulması daha da güçleşen terörizm unsurunun muhtemel dinamiklerini belirlemek olduğu söylenebilir.

Bu açıdan bakıldığında, terörist faaliyetlerin sebep olduğu can ve mal kayıplarının hat safhaya ulaştığı ülkelerin yoksulluk, demokratik değerlerden uzak olma ve kalitesiz bir yaşam standardına sahip olma gibi belirgin karakteristik özellikler sergilemesi terörizm olgusunun iktisadi ve politik dinamikleri olabileceği fikrini gündeme getirmektedir. Nitekim 2002-2011 döneminde ve 156 ülkede meydana gelen terörist faaliyetlerin temel belirleyicilerinin saptanması amacıyla tahminlenen Rassal Etkiler Panel Modeli neticesinde elde edilen ve istatistiksel olarak anlamlı olan bulgular bu öngörülerini destekler niteliktedir. Elde edilen bu bulgular, terörizm unsurunun politik istikrarsızlık ve demokratikleşme düzeyi gibi politik dinamiklerinin ön planda olduğunu; buna karşın iktisadi unsurlarla sistematik bir bağ taşımadığını göstermektedir. Öte yandan, terörün psikolojik ve mekânsal dinamiklerinin olduğuna yönelik bulgular terörün olaylarının hat safhaya ulaştığı bölgelerde terörün bir açmazla dönüştüğüne ve yayılım gösterdiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte yapılan nitel analizler terörün şiddet boyutunun hat safhada olduğu ülkelerin benzer karakteristik özelliklere sahip olduğunu; fakat tüm ülke grupları baz alındığında genel bir değerlendirmenin kolaylıkla yapılamayacağını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, dünya genelinde artış gösteren terörün tek düze indirgenerek açıklanması pek olası görülmemektedir. Bu durum, her bir bölgedeki terör olaylarının ve terörist grupların bölgenin kendi iç dinamikleri doğrultusunda analiz edilmesini ve konunun daha mikro düzeyde ele alınmasını gerektirmektedir.

Summary

The rising of terrorism around the world, especially since 2001, has threatened the international system and peace, because the impact and scope of the terrorist attacks has increased with technological advances. For this reason, globalizing terrorism is the one of the vital issues for the United Nations (UN) and other international organizations.

Governments must determine the potential dynamics of terrorism and implement proactive security measures in order to achieve success in fighting against terrorism. Therefore, policy makers must take into consideration and analyze the conditions and dynamics of the terrorist structures in details. The locations, which have high terrorist impacts, have exhibited similar characteristics features to each other such as poverty, political instability and anti-democratic events. It shows that terrorist structures may have similar economic, political, social and regional dynamics, but all countries, which have experienced the terrorism, have not similar characteristics features. Therefore, terrorism and its dynamics are extremely complicated issue. For this reason, the potential dynamics of terrorism must be investigated detailed.

In order to determine the potential economic, political, psychological and regional dynamics which stand out in the literature on terrorism, the study has used an econometric analysis by using Random Effects Panel Model, as well as qualitative analysis which depends on the period of 2002-2011 and 156 countries Case-Control Methodology. The findings show that terrorism has political dynamics such as levels of democratization and political instability but that it has not any systematic relationship with economic dynamics such as income level. It also shows that there is a statistically negative relationship between the impact size of the terrorism and anti-democratic events. In addition, there is a statistically positive relationship between the impact size of the terrorism and political instability. Other effective factor in rising of the impact size of the terrorism is “psychological wall” that means casualties caused by terrorist attacks and responses. Another finding of this study is that terrorist events have regional effects. The countries within the regions in which there are problems

of security have higher terrorism risk probability. All these show that terrorism is a multidimensional and complicated factor, which has politic, psychological and regional dynamics. Therefore, international organizations and policy makers must focus on these dynamics as well as militaristic factors to achieve success in the fight against terrorism in long run.

Kaynaklar

ABADIE Alberto, “Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism”, *American Economic Review*, Vol: 96, No:2, 2006.

ALESINA Alberto ve PEROTTI Roberto, “Income Distribution, Political Instability, and Investment”, *European Economic Review*, Vol: 40, No: 6, 1996.

BOSWELL Terry ve DIXON William J., “Dependency and Rebellion: A Cross - National Analysis”, *American Sociological Review*, Vol: 55, No: 4, 1990.

BOYLAN Brandon M., “Economic Development, Religion, and the Conditions for Domestic Terrorism”, *Josef Korbel Journal of Advanced International Studies*, No: 2, 2010.

CAROLINE Hartzell, MATTHEW Hoddie ve DONALD Rotchild, “Stabilizing the Peace After Civil War: An Investigation of Some Keys Variables”, *International Organization*, Vol: 55, No: 1, 2001.

CEDERMAN Lars-Erik, HUG Simon ve KREBS, Lutz F., “Democratization and Civil War: Empirical Evidence”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 47, No: 4, 2010.

DeMERITT Jacqueline H . R. ve YOUNG Joseph K., “A Political Economy of Human Rights: Oil, Natural Gas, and State Incentives to Repress”, *Conflict Management and Peace Science*, Vol: 30, No: 2, 2013.

DERİN-GÜRE Pınar, “Seperatist Terrorism and The Economic Conditions in Southeastern Turkey”, *Defence and Peace Economics*, Vol: 22, No: 4, 2011.

DREHER Axel ve FISCHER Justina, “Decentralization as a Disincentive for Transnational Terror? System Stability Versus Government Efficiency: An Empirical Test”, *Research Paper Series*, No: 41, 2008.

DREHER Axel ve FISCHER Justina, “Does Government Decentralization Reduce Domestic Terror? An Empirical Test”, *Economics Letters*, Vol: 111, No: 3, 2011.

FEARON James D. ve LAITIN David D., “Additional Tables for Ethnicity, Insurgency, and Civil War”, *American Political Science Review*, Vol: 97, No: 1, 2003.

FJELDE Hanne, “Generals, Dictators, and Kings: Authoritarian Regimes and Civil Conflict, 1973 - 2004”, *Conflict Management and Peace Science*, Vol: 27, No: 3, 2010.

HEGRE Havard, “Democracy and Armed Conflict”, *Journal of Peace Research*, Vol: 51, No: 2, 2014.

HOGSTROM John, “Classification and Rating of Democracy A Comparison”, *Taiwan Journal of Democracy*, Vol: 9, No: 2, 2013.

GOLDSTONE Jack A., BATES Robert H., EPSTEIN David L., GURR Ted R., LUSTİK Michael B., MARSHALL Monty G., ULFELDER Jay ve WOODWARD Mark, “A Global Model for Forecasting Political Instability”, *American Journal of Political Science*, Vol:54, No: 1, 2010.

GUJARATI Damodar N. ve PORTER Dawn C., *Temel Ekonometri*, çev: ŞENESEN Ümit ve ŞENESEN Gülay Günlük, Beşinci Basımdan Çeviri, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2012.

KRIEGER Tim ve MEIERRIEKS Daniel, “Terrorism in the Worlds of Welfare Capitalism”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol:54, No: 6, 2010.

KRUEGER Alan B. ve MALECKOVA Jitka, “Does Poverty Cause Terrorism?”, *The New Republic*, 2002.

KRUEGER Alan B. ve MALECKOVA Jitka, “Education, Poverty, Political Violence and Terrorism: Is There a Causal Connection?”, *Journal of Economic Perspectives*, Vol: 17, No: 4, 2003.

LI Quan, “Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents?”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 49, No: 2, 2005.

- MULLER Edward N. ve SELIGSON Mitchell A., “Inequality and Insurgency”, *The American Political Science Review*, Vol: 81, No: 2, 1987.
- MICHAEL W. Doyle ve NICHOLAS Sambanis, “International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis”, *The American Political Science Review*, Vol: 94, No: 4, 2000.
- NAURO F. Campos ve GASSEBNER Martin, “International Terrorism, Political Instability and the Escalation Effect”, *IZA Discussion Papers Series*, No: 4061, 2009.
- NEWMAN Edward, “Weak States, State Failure, and Terrorism”, *Terrorism and Political Violence*, Vol: 19, No: 4, 2007.
- PIAZZA James A., “Rooted in Poverty?: Terrorism, Poor Economic Development, and Social Cleavages”, *Terrorism and Political Violence*, Vol: 18, No: 1, 2006.
- PIAZZA James A., “Poverty, Minority Economic Discrimination, and Domestic Terrorism”, *Journal of Peace Research*, Vol: 48, No: 3, 2011.
- PIAZZA James A., “Types of Minority Discrimination and Terrorism”, *Conflict Management and Peace Science*, Vol: 29, No: 5, 2012.
- RICHARDSON Clare, “Relative Deprivation Theory in Terrorism: A Study of Higher Education and Unemployment as Predictors of Terrorism”, *Politics Department New York University*, 2011.
- ROSS Michael L., “What Do We Know About Natural Resources and Civil War?”, *Journal of Peace Research*, Vol: 41, No: 3, 2004.
- SUNDE Uwe ve CERVELLATI Matteo, “Democratizing for Peace? The Effect of Democratization on Civil Conflicts”, *Oxford Economic Papers*, Vol: 66, No: 3, 2013.
- WADE Sara Jackson ve REITER Dan, “Does Democracy Matter?: Regime Type and Suicide Terrorism”, *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 51, No: 2, 2007.
- WALSH James I. ve PIAZZA James A., “Why Respecting Physical Integrity Rights Reduces Terrorism”, *Comparative Political Studies*, Vol: 43, No: 5, 2010.
- WALTER Barbara F., “Does Conflict Beget Conflict? Explaining Recurring Civil War”, *Journal of Peace Research*, Vol: 41, No: 3, 2004.

WILKINSON Paul, *Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response*, Third Edition, Routledge, New York, 2011.

Annex of Statistical Information Country Reports on Terrorism 2012, The National Consortium for Study of Terrorism and Responses to Terrorism, START, 2013.

Global Terrorism Index Capturing the Impact of Terrorism from 2002 - 2011, Institute for Economics and Peace, IEP, 2012.

GOLDSTONE Jack A., GURR Ted Robert, HARFF Barbara, LEVY Marc A., MARSHALL Monty G., BATES Robert H., EPSTEIN, David L., KAHL, Colin H., SURKO Pamela T., ULFELDER John C. ve UNGER Alan N., *State Failure Task Force Report: Phase III Findings*, Science Applications International Corporation, 2000.

MARSHALL Monty G., GURR Ted Robert ve JAGGERS Keith, *Political Regime Characteristics and Transitions, 1800 - 2012 PolityTM IV Project*, Center for Systemic Peace, 2013.

Global Terrorism Database, GTD, <http://www.start.umd.edu/gtd/>.